

Як працює «друкарський верстат»

Останнім часом в економічних дискусіях на різних рівнях досить модним стало згадувати «друкарський верстат», за допомогою якого Національний банк України «друкує» гроші. З огляду на це, та з метою надання об'єктивної інформації про емісійну діяльність Національного банку України, вважаємо за доцільне надати наступні роз'яснення.

Емісійні операції (які являють собою як випуск в обіг коштів, так і вилучення їх з обігу) є суттю діяльності центрального банку. Усе, що робить центральний банк, так або інакше пов'язано з такими операціями. Здійснюючі емісійні операції, центральний банк намагається забезпечити таку кількість грошей в обігу, яка необхідна для обслуговування процесу обміну товарами та послугами в економіці. Якщо ж гроші випускаються безвідносно до можливостей економіки виробити адекватну кількість товарів та послуг, то вони починають знецінюватись.

Саме тому обсяг емісії коштів розраховується на підставі прогнозних показників розвитку економіки: обсягу валового внутрішнього продукту, інфляції, параметрів бюджету та ін. І саме тому центральні банки не кредитують Уряд для покриття бюджетного дефіциту, оскільки такі гроші не будуть мати відповідного товарного покриття і призведуть до інфляції.

Вираз «друкарський верстат», звісно, є образним і запозиченим з минулих часів, коли гроші випускалися в обіг виключно у готівковій формі. В наші дні технологія здійснення емісійних операцій суттєво змінилася. Наразі емісія грошей відбувається виключно в безготівковій формі шляхом зарахування відповідної суми коштів на кореспондентські рахунки українських банків в Національному банку. Коли ж гроші вилучаються з обігу, то відповідна сума, навпаки, списується з цих рахунків.

Що стосується готівкових грошей, то вони, дійсно, виробляються за допомогою друкарського верстата на Банкотно-монетному дворі Національного банку України. Однак в обіг готівкові гроші випускаються виключно в обмін на безготівкові. Відбувається це в процесі економічної діяльності. При виникненні у клієнтів банків потреб в готівкових коштах (наприклад, для виплати заробітної плати працівникам), банки отримують готівкові кошти в Національному банку з одночасним списанням еквівалентної суми безготівкових коштів з їхнього кореспондентського рахунку в Національному банку. На загальний обсяг грошей в обігу операції перетворення безготівкових коштів в готівкові не впливають.

Загальну суму коштів на коррахунках банків, а також готівкових коштів, які знаходяться в обігу, називають базовими грошима, або монетарною базою. Тобто це той обсяг коштів, який випущений на даний момент в обіг центральним банком.

Процедура емісії безготівкових грошей суворо регламентована. Випуск коштів здійснюється через валютний, фондовий та кредитний канали і забезпечується отриманням Національним банком еквівалентного обсягу іноземної валюти або ліквідних фінансових інструментів, завдяки чому за потреби через ці ж канали відбувається вилучення коштів з обігу.

Через валютний канал гроші випускаються/вилучаються шляхом здійснення Національним банком України операцій з купівлі/продажу іноземної валюти на міжбанківському ринку.

Через фондовий канал кошти випускаються/вилучаються шляхом здійснення Національним банком України операцій з купівлі/продажу на відкритому ринку державних цінних паперів.

Через кредитний канал кошти випускаються шляхом здійснення Національним банком підтримки ліквідності банків через механізми рефінансування. При цьому кошти випускаються на зворотній основі під відповідне забезпечення (яке надається Національному банку в заставу) та на визначений термін (від 1 до 365 днів в залежності від інструменту рефінансування), після якого повертаються до Національного банку і вилучаються з обігу.

В залежності від ситуації на грошово-кредитному ринку структура емісійних операцій може зазнавати змін. Так, у періоди стійкого перевищення пропозиції іноземної валюти над попитом в структурі випуску грошей в обіг превалював валютний канал. Так, у 2005 р. на цей канал приходилося 82% від загального обсягу випущених грошей в обіг, у 2006 – 63%, а у 2007 – 94%. Натомість, частка кредитного каналу у ці роки становила від 6% до 37%.

В 2008 році ситуація змінилася. Через загострення ситуації на фінансовому ринку, починаючи з жовтня минулого року через валютний канал переважно відбувалося вилучення грошей з обігу, оскільки Національний банк проводив операції з продажу іноземної валюти. Одночасно відбувався відплив коштів з депозитних рахунків банків, що зменшувало їх ресурсну базу. За таких умов Національний банк збільшив обсяги підтримки ліквідності банків через механізми рефінансування, що збільшило частку кредитного каналу в структурі емісійних операцій у 2008 році до 78%, тоді як частка валютного каналу становила 18%.

Зміна структури емісійних операцій ні в якому разі не означає активізацію використання «друкарського верстата». Зокрема, темп приросту монетарної бази у 2008 р. (31,5%) був значно меншим, ніж у 2007 р. (46%), і відповідав прогнозним орієнтирам, у т.ч. критеріям ефективності програми «Стенд-бай», яка підтримується МВФ.

Безготівкову частину монетарної бази банки зазвичай активно використовують для надання кредитів. При цьому фактично відбувається створення нових грошей. Адже значна частина отриманих в кредит коштів після їх використання позичальниками знову попадають на рахунки клієнтів в банках. Останні, в свою чергу, використовуються ці кошти для надання нових кредитів.

Готівкова частина монетарної бази, відповідно, має пасивний характер, оскільки ці кошти можуть використовуватися лише безпосередньо їх власниками. Ось чому, коли вкладники вилучають свої кошти з банків, можливості банків по наданню кредитів значно зужуються.

А тому для розвитку економіки вкрай важливо відновити довіру до банків. Гроші мають працювати як на економіку (через надання кредитів), так і на своїх власників (через отримання відсотків за депозитами). Без цього скільки не включай «друкарський верстат», грошей все одно буде мало.